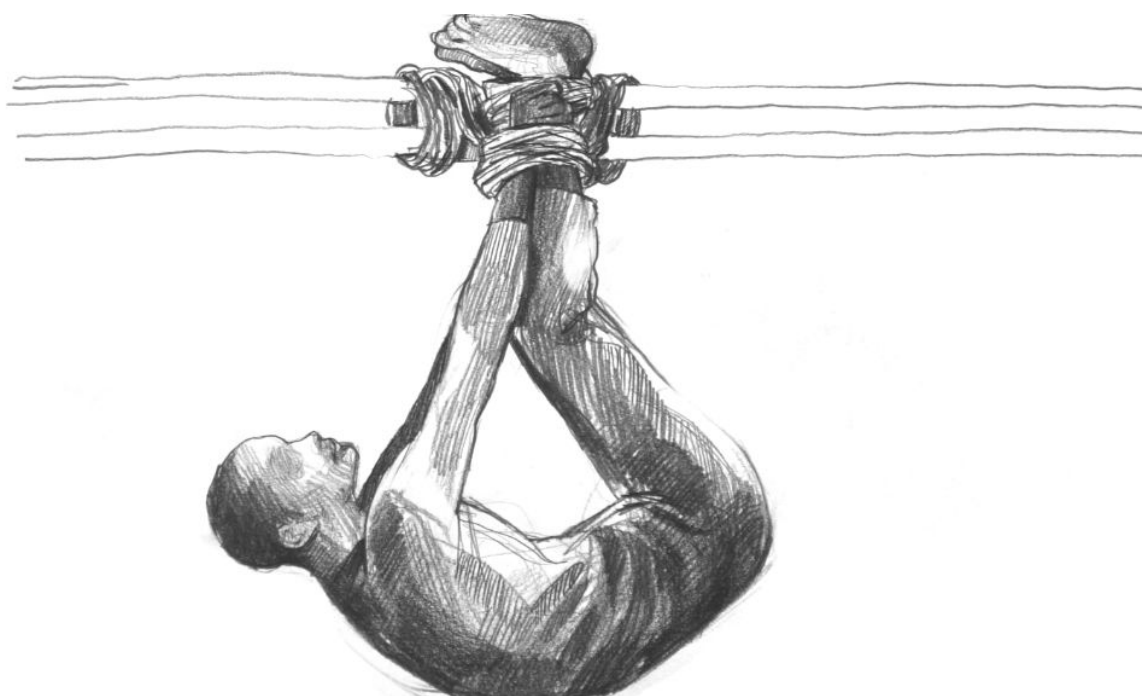

Skup-rapport 2017: Koranskolene

Av Christine Præsttun og Tormod Strand

NRK Nyheter

Tittel på prosjektet: Koranskolene

Hvor og når publisert: *NRK Nyheter, nett/radio/TV fra 5. mai til 30. desember 2017.*

Redaksjon og redaksjonsadresse/tlf:

NRK Nyheter

Bjørnstjerne Bjørnsons pl. 1

0340 Oslo

Telefon:23047000.

Journalistenes adresse og telefonnummer:

Christine Præsttun, mobil 00254 706848 611. Christine.prasttun@nrk.no

Tormod Strand, mobil 95883933. Tormod.strand@nrk.no

Postadresse: *Samme som redaksjonens adresse.*

Christine Præsttun

Tormod Strand

Oslo, 12. januar 2018.

Innholdsfortegnelse

1. Hvordan kom arbeidet i gang. Side 3.
2. Problemstillingen. Side 3.
3. Organisering. Side 5.
4. Hva fant vi. Side 7.
- 5.1 Metoder/Innsyn. Side 8.
- 5.2 Kildenettverk. Side 10.
- 5.3 Feltarbeid i Somaliland. Side 12.
- 5.4 Fiksere/tolk. Side 14.
- 5.5 Bruk av sosiale medier. Side 16.
6. Kildekritikk. Side 17.
6. Konsekvenser/gjennomslag. Side 18.
7. Etikk. Side 19.
8. Spesielle erfaringer. Side 21.

1. Hvordan kom arbeidet i gang

Arbeidet med koranskolene var et resultat av at to reportere uavhengig av hverandre hadde samme tanke: Det er kjent at norsk-somalierne i ganske stort omfang sender barn og ungdommer - noen ganger mot sin vilje - tilbake til kortere eller lengre opphold i Somalia og Kenya. Men hva opplever disse barna og ungdommene? Hvorfor gjør foreldrene noe slikt? Vi ville finne svar på disse spørsmålene.

Det ble utgangspunktet for et fruktbart samarbeid i NRKs nyhetsavdeling. En korrespondent og en innenriksreporter gikk sammen i et ganske omfattende graveprosjekt som har pågått gjennom det meste av 2017- og som fortsettes i 2018.

Vårt verdimeslige utgangspunkt var dette: Hvorfor får ikke det å sende barn og ungdommer tilbake til Somalia mot sin vilje mer oppmerksomhet? Hvorfor roper ingen opp? Etterhvert som prosjektet gikk framover og vi i mai hadde publisert de første sakene uten mye gjennomslag, stilte vi oss dette spørsmålet: Bytt ut norsk-somaliske barn, med etnisk norske barn, og bytt ut Somalia med, la oss si, Spania: Se for deg overskriften: Norske barn opplever torturlignende forhold på skoler i Spania. Ville ikke Norge da stå på hodet?

For oss var dette en viktig motor: En følelse av at disse barna ikke hadde samme beskyttelse og ikke fikk samme oppmerksomhet, som hvis de hadde vært etnisk norske barn. Dette verdimeslige utgangspunktet ble viktig i det som skulle vise seg å bli et ganske tungt prosjekt å dra i land.

2. Problemstillingen

Tidlig i mars 2017 hadde vi plukket opp ryktene i det norsk-somaliske miljøet: Norske ungdommer ble mishandlet på koranskoler i Somalia, lurt dit av foreldre, fratatt pass, og innesperret. På uviss tid. Kunne forholdene virkelig være så ille? Fra kilder i det norsk-somaliske miljøet fikk vi tips om grupper på Facebook som var etablert for å

hjelpe venner hjem til Norge. Kunne dette stemme, eller var det rykter og overdrivelser?

Det skulle vise seg at alt stemte, og mere til.

27. mars hadde vi oppstartsmøte på prosjektet, sammen med ledelsen. På dette møtet ble vi enige om denne hypotesen som vi ville undersøke:

Norsk-somaliske barn og ungdommer sendes til koranskoler der de blir radikalisert, og der vold mot elever er vanlig.

De fleste gode graveprosjekter starter med en god hypotese, som det er mulig å verifisere mot virkeligheten. En hypotese angir det journalistiske målet for prosjektet, og den sier også mye om hva du trenger av informasjon og kilder for å komme i mål. Det er også viktig at hypotesen endres underveis hvis researchen peker i en annen retning. Journalister kan ofte bli beskyldt for å ha bestemt seg for en vinkling, og ikke gi seg selv om fakta peker i en annen retning. Det er fallgruvene med hypotesedrevet journalistikk. Men på sitt beste gir denne måte å jobbe på en klar retning, og samtidig en god avgrensing på hva vi ikke trenger å undersøke. I vårt tilfelle viste det seg at hypotesen var god å jobbe etter, vi fikk et langt stykke på vei bekreftet hypotesen, og vi endret den ikke underveis.

At barn og ungdommer med somalisk bakgrunn sendes til foreldres hjemland på kortere eller lengre opphold, ble beskrevet i en rapport fra 2014, "transnasjonal oppvekst", i regi av Institutt for samfunnsforskning. Human Rights Service skrev også i 2004 en rapport om temaet.

Men hva barn og ungdom opplevde, hvordan de hadde det og under hvilke forhold de levde, var det lite eller ingen dokumentasjon på. Noe litteratur fantes om skoler med religiøs innretning, men lite om hvordan forholdene var der.

3. Organisering

Vi ble raskt enige om rutiner for arbeidet. Vi jobbet i Google Docs for å kunne dele dokumenter og skrive i samme dokumenter. Vi opprettet daglig logg, oversikt over kilder og dokumenter, og lydopptak av viktige research-samtaler. Opptakene viste seg å være spesielt viktige for blant annet å vurdere kilders troverdighet. Allt ble samlet under et prosjekt i Google Docs.

Disse rutinene var viktige, for å redusere avstanden til Nairobi, der Christine har sitt korrespondentkontor. Det var en utfordring å sitte så langt fra hverandre, men disse rutinene gjorde det lettere å være samordnet og jobbe systematisk.

Systematisering er å ordne opplysninger som innhentes, på en slik måte at de lett lar seg finne igjen. I et graveprosjekt som strekker seg over tid, der det er opphold, og der reportere fysisk ikke sitter sammen, ble denne metodikken helt avgjørende for å holde den røde tråden. Helt konkret så dreier det seg om å ta gode notater fra kildesamtaler, skrive notater fra lesing av dokumenter, notere ned ideer og innfall som der og da ikke virket betydelige, men som en måned etterpå kan være starten på et avgjørende gjennombrudd. Et lite eksempel: en av casene vi snakket med i mai hadde en observasjon om et fysisk kjennetegn på rektoren på en skole. At vi hadde gjort notater og opptak av den samtalen gjorde at en annen case sin troverdighet økte da vi kom i kontakt med vedkommende i september og han hadde samme observasjon om det fysiske kjennetegnet. Det er denne systematikken som ofte er avgjørende for kvaliteten på et graveprosjekt.

Arbeidsdelingen ga seg selv: Christine kunne reise, og hadde et nettverk av fiksere og gode kilder i Kenya/Somalia. Tormod hadde fra før av et godt nettverk i det norsk-somaliske miljøet.

Før vi begynte arbeidet bestemte vi rekkefølgen på oppgavene. Først måtte vi få mer kunnskap fra åpne skriftlige kilder. Vi søkte etter all tilgjengelig offentlig informasjon, blant annet den forskningen som var gjort på temaet. Så ba vi om innsyn i UDs dokumenter om etterlatte barn og koranskoler.

Deretter skaffet vi oss oversikt over det muntlige kildeuniverset; hvilke personer, organisasjoner, myndighetspersoner og forskere satt inne med innsikt og kompetanse på feltet? Og i hvilken rekkefølge skulle vi etablere et kildeforhold til disse?

Åpne muntlige kilder ble kartlagt. Forskere, norske myndigheter i UD, IMDi, Justisdepartementet, Barne- og familiedepartementet, BufDir og den norske ambassaden i Nairobi, som Somalia sorterer under.

Hele tiden under arbeidet med de åpne skriftlige og muntlige kildene, testet vi det vi leste opp mot hypotesen. Holder den vann, bør den endres, spisses, eller i motsatt retning, gjøres mer generell?

Deretter begynte vi arbeidet med å ringe og treffe kilder i det norsk-somaliske miljøet i Norge, og somaliske kilder i det somaliske miljøet i Kenya.

Før vi begynte denne ringerunden var det viktig å tenke gjennom hvem som kunne tenkes å være positive til vårt prosjekt, og det motsatte. Og ikke minst, hvem kunne vi stole på når det gjaldt å fortelle hvor langt vi var kommet i vår research. Dette er viktig å vite fordi det er avgjørende for hvilke spørsmål du stiller kildene, og hvordan du tilnærmer deg dem for å oppnå tillit. Feltet kan også lukke seg hvis rekkefølgen på kilder du kontakter er feil.

I hovedsak holdt vi oss til en arbeidsprosess der vi først ringte kilder som i form av yrke eller posisjon i det somaliske miljøet kunne ha kjennskap til temaet. Det vil si aktivister, talspersoner i organisasjoner, politikere osv. Det kan kalles sekundær-aktører, som ikke har direkte erfaring med å være foreldre til barn på koranskoler eller hatt et slikt opphold selv. Hensikten med sekundær-aktører er å øke forståelsen av feltet, og å få tips om andre kilder å snakke med; snøballmetoden.

Gjennom denne måten å legge opp research på, kom vi fram til nøkkelkildene. I dette prosjektet var nøkkelkildene de som selv hadde vært elever, eller foreldre til

elever som hadde gått på koranskole. Det er som en løk, med den forskjell at du til slutt kommer inn til kjernen. Ikke overraskende, sånn er det ofte i graveprosjekter, var det nøkkelkildene som skulle vise seg å være de vanskeligste å få i tale.

4. Hva fant vi?

Vi avdekket koranskoler i Somalia der forholdene var torturlignende, og der elever med norsk bakgrunn opplevde mishandling og frihetsberøvelse.

5. mai publiserte vi første sak i prosjektet. Inngressen var: *Politiet i Somaliland har aksjonert mot en koranskole, der to mindreårige norsk-somaliske jenter var elever. En norsk statsborger er arrestert.*

12. mai publiserte vi det første intervjuet med en som hadde gått på en koranskole, dansk-amerikanske Jasmin Osman. NRK var først i Europa og USA med et slikt intervju. Det var historien til 19 år gamle Jasmin Osman som fikk politiet til å aksjonere mot koranskolen der de to norske jentene ble funnet.

14. mai utvidet vi perspektivet, og basert på en rapport fra den norske ambassaden i Kenya kunne vi lage denne reportasjen: Ambassaden forteller om torturlignende forhold ved enkelte koranskoler.

Vi fulgte opp med denne saken få dager etter: Britisk politi har bedt Kripos i Norge om å gjøre undersøkelser i forbindelse med skolen som er stengt i Somalia. To mindreårige norske jenter gikk på skolen. En norsk statsborger er arrestert. Denne første runden vakte ikke mye debatt og vi følte saken døde hen. Før vi tok sommerferie bestemte vi oss for at vi ville jobbe videre etter sommeren.

8. november publiserte vi første sak i runde 2 i koranskole-saken: *For første gang forteller norske ungdommer om livet på innsiden av koranskoler. Slag, lenking, og pisking og innesperring er noe av det de forteller om.*

9. november slipper vi saken om radikalisering: *Etter NRKs gransking av forholdene ved koranskoler i Somalia, går både Politiets sikkerhetstjeneste og en Somalia-ekspert ut og advarer mot faren for radikalisering. En av ungdommene forteller om et budskap der de ble innprentet et hat mot vesten på en koranskole i Mogadishu.*

10. november slapp vi saken om en norsk fengselsinspektør som varsler om norsk ungdom som settes inn i pirat-fengsel i byen Garowe i Somalia fordi foreldrene ikke liker oppførselen deres. Vi kunne avdekke at fengsler brukes som forbedringsanstalter ved at norsk-somaliske foreldre eller familie betaler under bordet til en dommer, for å få satt ungdom inn på kortere eller lengre opphold.

Dette var de mest sentrale nyhetspoengene i sakene våre. I tillegg kom det i den omfattende oppfølgingen fra NRK fram flere viktige momenter. I de første sakene vi lagde var det viktig å få brukt en del av researchen for å besvare spørsmål vi mente seere og lesere ville stille seg. Vi brukte også denne muligheten til å få fram at vi skjønnte feltet, at vi også så at det var nyanser her. Det var en del av en strategi for å imøtegå kritikk som vi forventet kunne komme om at vi var unyanserte, tabloide, stigmatiserende og fremmedfiendtlige.

Dette var spørsmålene vi valgte å besvare ganske omfattende i nettdokumentaren 8. november: *Hva vet vi om skolene? Hvorfor sendes norske barn og ungdommer til Somalia? Hva er omfanget?*

5. 1. Metoder: Innsyn

30. mai 2017 ba vi om innsyn i UD om alt som dreide seg om etterlatte barn i utlandet og koranskoler. UD brukte lang tid på å behandle innsynet, og vi fikk ikke dokumenter før over en måned etter (UD forklarte at det ville ta så lang tid, så vi var

forberedt). Det vi fikk var heller ikke mye, og vi fikk bruk for lite av det. Men innsyns-runden ble likevel journalistisk viktig for oss; den avdekket hvor lite UD egentlig jobbet med dette feltet. Heller ikke i andre departementer fikk vi mange treff.

Vi fikk tidlig i mars høre underhånden fra kilder i IMDi (Integrerings og Mangfoldsdirektoratet) at integreringsrådgiveren ved den norske ambassaden i Kenya hadde skrevet en årsrapport der tilbakesending av barn til Somalia var et tema, og at det lå nyheter i den rapporten. 23. mars ba vi om innsyn i rapporten. Innsynskravet ble sendt både til IMDi og UD.

Vår videre research pekte mot at denne rapporten ville være sentral, vi prøvde derfor å purre for å få ut rapporten så raskt som mulig. Alikevel tok det lang tid. Først 19. april, nesten en måned etter at vi sendte innsynskravet, fikk vi en sladdet versjon fra IMDi. Og på det tidspunktet vi fikk rapporten i hende, hadde vi mye av innholdet fra andre kilder. Men det faktum at vi satt på rapporten bidro sterkt til at vi endelig lyktes med å få ja til åpne intervjuer med UD og den norske ambassaden i Kenya, ved ambassadøren.

At vi kjente hovedfunnene i rapporten, bidro også etter alt å dømme til at vi i intervjuene fikk såpass tydelige utsagn om et ømtålig tema . En kuriositet er at vi også fikk denne rapporten fra UD, i juli. Da var ingenting sladdet. Unntak fra offentlighet og sladding er mao ingen eksakt vitenskap (navn og noe statistikk var sladdet i den første versjonen).

Saken vår om ungdom som settes i fengsel for at foreldre skal få "skikk" på dem, er også delvis basert på innsyn. Det startet med et tips etter de første sakene i mai. Tipseren mente vi burde undersøke om ungdom settes i fengsel i Somalia av samme grunner som de plasseres på koranskoler. Vi fikk underhånden tak i en norsk rapport (Vi kan ikke gå i detaljer om hvordan) om forholdene i fengselet i Garowe. Men rapporten hadde vi fått under løfte om at vi ikke kunne opplyse til Justisdepartementet og Utenriksdepartementet at vi hadde den. Men vi brukte innholdet i rapporten, og også annen research til å argumentere for offentlighet fra

Justisdepartementet. Vi lot det skinne gjennom at vi visste alt som stod i rapporten uten å si at vi hadde den. Dermed hadde det ikke noen hensikt å unnta hele eller deler av den. Departementet ga oss da også etterhvert innsyn i hele rapporten, uten sladding og unntak av noe slag.

Med rapporten i hende kunne vi be Justisdepartementet om - og få innvilget - intervju med to norske fengselsinspektører som på oppdrag for FN hadde vært stasjonert i fengselet. De bekreftet og utdypet vår kunnskap om forholdene i det norskfinansierte pirat-fengselet.

5.2 Kildenettverk

Et godt kildenettverk i det norsk-somaliske miljøet var helt avgjørende for gjennomføringen av dette prosjektet. Gjennom tidligere prosjekter har Tormod gode kilder som kunne være våre lytteposter inn mot miljøet, og hjelpe med tolkningen av funn.

Kildenettverket var nyttig på flere måter. Vi brukte det for å lete etter caser. Vi brukte det for å få kunnskap om temaet; tilbakesending av barn, og forholdene i koranskolene. Svært tidlig i prosjektet opplevde vi hvor vanskelig det var å få norsk-somalierne i tale om temaet. Dette var noe det ikke skulle snakkes høyt om, og det at NRK begynte å spørre gjorde at vi møtte stengte dører flere steder. Vi hørte at det å sende barn tilbake for å lære religion og kultur, (Uttrykket på somalisk er Dhaqan Celis, kulturehabilitering) var noe ikke mange ville snakke høyt om.

Vi har ofte erfart at det er vanskelig å få norsk-somaliske kilder til å snakke åpent. Mistroen til medier er stor. Flere vi snakket med mente dette var en innblanding i somalieres måte å organisere livet sitt på, og de var redd fokus på dette ville gjøre det vanskeligere å sende barn til hjemlandet.

Gjennom dette kildenettverket lyktes vi å få kontakt med elever som hadde vært på koranskoler. Alle vi var i kontakt med svarte først nei på spørsmål om vi kunne

intervjue dem om hva de hadde opplevd. Til sammen har vi lyktes å komme i direkte kontakt med sju ungdommer som har gått på koranskoler der de forteller om svært kritikkverdige forhold. Det gjennomgående bildet de ga var at forholdene er ille, men at de ikke ønsket å gi intervjuer, for ikke å ødelegge for foreldre eller påføre dem et straffansvar.

Lojaliteten til foreldre er gjennomgående ekstremt høy i det norsk-somaliske miljøet. Dette kan ha å gjøre med at det er en kollektivistisk kultur, der hensynet til individet teller mindre enn hva som er bra for familien/klanen. Å bryte ut ved å komme med indirekte kritikk av foreldre er i dette miljøet svært alvorlig, og kan i verste fall bety at du fryses ut av familien. I somalisk kultur er barn opplært til å adlyde foreldre hele livet. Disse ungdommene havner i en slags kulturell spagat der de har et ben i somalisk kultur og et ben i den norske, der fokuset på individuelle rettigheter er sterkt.

Hun som i våre reportasjer er kalt Noor, hørte vi første gang om i mars 2017. Hun hadde gått på koranskolen Al Badrya i Bosaso, en sentral havneby i den autonome regionen Puntland, nord i Somalia. Utpå vårparten fikk vi kontakt med henne. På den ene siden var hun svært opptatt av at vi skulle lage reportasjer for å få stengt skolen, på den annen side var hun svært skeptisk til å delta selv. Vi hadde kontakt med Noor hele veien, vi møtte henne ansikt til ansikt for å bygge tillit, og i august bestemte hun seg for å gi oss et intervju.

Det var flere utfordringer med casene vi fant. De var alle svært unge. Vi måtte være ekstra varsomme slik at de ikke opplevde vår interesse for dem som et press. Det lå også et ansvar på oss når det gjaldt å forklare dem konsekvensene av å stille opp; at det ville kunne bli ganske tøft fordi sakene kunne få stort gjennomslag i media og samfunnsdebatten. Samtidig brukte vi mye ressurser på å oppnå tillit. Dette var ungdom som hadde opplevd å bli sviktet av sine nærmeste, og opplevd mishandling og vilkårlig vold. Hvorfor skulle de plutselig stole på en vilt fremmed NRK-reporter?

Flere ganger trakk de seg, og det var en møysommelig jobb å holde kontakten og bygge tillit.

Fordi dette er unge sårbare mennesker, som vi kan ha påført ekstra byrder, har vi også prøvd å følge dem opp etter publisering av reportasjene. Vi ønsker ikke at de skal føle seg "brukt", for så å bli etterlatt når vi hadde fått vårt.

Alle casene ble gjenstand for søk i domsregisteret. Vi fant dommer på flere. Vi ble raskt enige om at vi i sakene ikke kunne underslå kriminalitet. På en måte styrket dette det sårbare ved noen av casene. En kriminell bakgrunn fra Norge, for så å bli sendt ned til vilkårlig mishandling, kan være oppskriften på at det virkelig går utforbakke med noen av dem når de kommer tilbake til Norge. PST bekreftet også at denne kombinasjonen - kriminalitet og vold - er en svært uheldig miks med tanke på risiko for radikalisering.

En annen utfordring med kilder i det norsk-somaliske miljøet, er klantilhørighet. Klan er for somaliere sikkerhet, "sosialkontor", identitet og tilhørighet. Også for somaliere i vesten og i Norge betyr klan mye. Motsetningene mellom klaner og underklaner forplanter seg hit. Derfor er det viktig å ha klart for seg hvilken klan dine kilder tilhører, det kan for eksempel forklare hvorfor en kilde er positiv eller kritisk til en annen kilde. Kunnskap om klantilhørighet var viktig for å vurdere kilders troverdighet, ikke minst når vi skulle gjøre research angående skolene i Somalia.

5.3 Feltarbeid i Somaliland

Da vi fikk vite at politiet hadde aksjonert mot en koranskole i Hargeisa i Somaliland, der det gikk to norske mindreårige jenter, reiste Christine til byen. Målet med turen var å avdekke hva som hadde foregått inne på skolen.

Allerede dagen etter ankomst, hadde Christine avtaler med lederen for politiet og innenriksministeren. Men det kom lite eller ingenting ut av disse møtene.

Politilederen sa han ikke kunne uttale seg uten tillatelse fra innenriksministeren.

Ministeren ville heller ikke svare på spørsmål, og var mest opptatt av når flyet til Christine gikk tilbake til Nairobi. Han spurte rett ut: "Hva gjør du her, vi vil jo ikke ha oppmerksomhet om denne saken!" Det hjalp ikke å forklare hvorfor vi var der, og hvordan norske journalister jobber.

Dette eksempelet viser hvor krevende det kan være å komme til Somalia fra en norsk offentlighet der journalister opplever at politikere og andre i høy grad respekterer vår uavhengighet og rett til å stille spørsmål.

Når vi til slutt fikk et intervju med justisministeren, var det fordi Christine kom i kontakt med en norsk-somalisk kvinne i Hargeisa som selv ønsket at all informasjon rundt denne saken burde ut. Hun er i slekt med justisministeren, og oppfordret han til å stille opp - et godt eksempel på hvor viktig personlige kontakter og slektskap er i somalisk kultur.

En annen utfordring var å finne lokale fikser som ville jobbe med denne problematikken. En fikser som Christine har jobbet med tidligere, takket høflig nei til oppgaven. Han forklarte at det var helt naturlig at barn som var blitt for vestlige eller hadde problemer med rus, ble stengt inne, slått og undervist i koranen. Han mente selv at dette var en helt nødvendig metode for å få ungdommene tilbake på rett spor.

Vi endte med å jobbe med en fikser som er basert London, og som satte oss i kontakt med nøkkelpersoner i det somaliske embetsverket, skaffet oss sjåfør og tolk.

På dette tidspunktet hadde vi på plass intervjuet med Jasmin Osman, og bildet hennes av lenkede føtter. Men vi trengte flere kilder som kunne bekrefte eller avkrefte hennes historie.

I Hargeisa skulle det vise seg umulig å få kontakt med tidligere elever ved skolen. Samtidig møtte Christine motstand hos lokale myndigheter.

Gjennombruddet kom en sen kveld i Hargeisa. Via en lokal kilde fikk Christine kontakt med en sentral representant for britiske myndigheter, som hadde hatt

kontakt med flere av jentene på skolen og kjente saken godt. Han fortalte at “flesteparten av jentene ved skolen var blitt utsatt for tortur”.

Neste utfordring var å få samtidig imøtegåelse fra den norsk-somaliske kvinnen som viste seg å være den som drev skolen. Hun satt i fengsel, politiledelsen ville verken gi oss adgang eller kontaktinfo. Etter mange telefoner og flere møter med kilder i Hargeisa, fikk vi tak i nummeret til ektemannen hennes. Han tok ikke telefonen, men via SMS fikk vi viderebrakt anklagene til kvinnen. Vi fikk bekreftelse tilbake, og et svar på telefon. Først da kunne reportasjen publiseres. Da hadde Christine vært i Hargeisa i en uke.

Vi forsøkte også å få slektninger til elever ved skolen i tale. Lokalt var det mange som var opprørt over at politiet hadde aksjonert overfor skolen. Via en anerkjent, lokal journalist fikk vi avtale med flere slektninger som sa de ville snakket med oss. Men de møtte aldri opp som avtalt. Igjen et eksempel på at det er krevende å drive feltarbeid i Somalia, om et sensitivt tema.

5.4 Fiksere/Tolk

Sikkerhetssituasjonen i Somalia gjorde at vi var helt avhengig av lokale fiksere og journalister. Vi opprettet kontakt med fiksere, journalister og ressurspersoner både i Hargeisa, Bosaso, og Mogadishu. Oppgavene var flere: Skaffe kontaktdetaljer til ledelsen ved skolene, gjøre research på skolene, og ikke minst sørge for å få i hus en samtidig imøtegåelse fra ledelsen på skolene.

Alt dette var svært tidkrevende for fikserne og oss. For eksempel lå det mye arbeid bak å få tak i et riktig telefonnummer. I Somalia har de ikke “telefonkatalog” på nett. Vi jobbet i et krigsherjet land, der folk er skeptiske til å dele informasjon.

Å få samtidig imøtegåelse skulle vise seg å være svært utfordrende, fordi rektorene ved skolene i Bosaso og Mogadishu ikke ønsket å snakke med oss. I Bosaso la rektoren på røret når vi ringte.

Vi opplevde også en svært krevende situasjon når vår lokale medhjelper i byen fortalte at han hadde opplevd drapstrusler fra rektoren. "Kommer du hit til skolen, skyter vi deg", var ifølge vår fikser beskjeden som rektoren hadde gitt. Rektoren på skolen hadde ifølge våre kilder sin egen milits, og vaktene på skolen var bevæpnet.. Vi tok disse truslene på høyeste alvor. Av den grunn trakk vi vår medhjelper ut av prosjektet, og tok over kontakten med rektoren fra Oslo. Nok en gang var klantilhørighet et viktig tema. Vår medhjelper tilhører ikke samme klan som rektoren, derfor var han trolig ekstra utsatt.

Det var en utfordrende situasjon for oss å håndtere trusler av denne karakteren, uten å være sikre på hvor alvorlige de var. Vi måtte ta som utgangspunkt at truslene var reelle, og håndtere de deretter. Rett i etterkant av truslene fikk vi ikke kontakt med vår fikser. Alarmen gikk hos oss og hos ledelsen. Hadde noe skjedd? Dette var en by der vi ikke kunne sett fot selv. Den islamske stat IS holder til i området, og har også tilstedeværelse inne i byen. En lovløs by, i det som norske myndighetskilder overfor oss kaller en røverstat (Puntland). Vi kontaktet korrespondent-kolleger i Nairobi, og en fotograf i Bosaso. Vi sendte ut en bekymringsmelding. Etter et døgn så vi plutselig at vår fikser igjen var aktiv på sosiale medier. Vi fikk kontakt, alt var i orden. Og vi fikk gitt klar beskjed om at han ikke måtte gå under radaren på den måten igjen.

Vi brukte tolk og oversetter i omfattende grad. Det ene oppdraget var å oversette tekst fra somalisk til norsk, og motsatt. Den mest krevende delen var å få ledelsen ved skolene i tale på telefon. De snakket kun somalisk. Bruk av tolk i saker som er kontroversielle, og i saker der tolkens egen etniske gruppe er utsatt for kritikk, kan være krevende. Derfor er det viktig å ha en hundre prosent profesjonell tolk, som tolker riktig og som er troverdig.

Vi brukte en norsk-somalisk tolk som den ene av oss har et nært og profesjonelt forhold til gjennom ti år. Hans rolle, og at vi har kunnet stole på han, har vært helt avgjørende. Tolkning er en sammensatt profesjon. Det er selvfølgelig viktig å tolke

riktig og få med nyanser osv, men like viktig er det å ha en tolk som klarer å inngi tillit, som vet grensene og som samtidig tar seg nok friheter til å få kilder i tale.

Et eksempel: For å få en av rektorene i tale, var det viktig med småprat i forkant for at vår tolk og kilden skulle få tillit til hverandre. De småpratet om hvor de stod og hvem de støttet i borgerkrigen i Somalia på 90-tallet, en viktig tillitsskapende prat som gjorde at vår tolk kom i inngrep og posisjon med kilden.

Vår tolk klarte også å være en “kulturoversetter” for oss, slik at vi forsto utfordringer og sosiale mekanismer. Tolken var også en viktig hjelper med hensyn til å å vurdere kilders troverdighet.

5.5 Sosiale medier

Bruk av sosiale medier, spesielt Facebook, har vært viktig for å komme i kontakt med kilder. En utfordring med mange norsk-somaliere er navnebruk. De har av og til et alias, i tillegg til sitt ordentlige navn. Derfor kan det være vanskelig å finne fram til dem. Å søke på telefonnummer på FB er et lite triks for å få fram riktig konto. Ungdommer har ofte telefoner registrert på sine foreldre. Derfor er det å søke på adresse lurt. Enkelte personer stod oppført med flere numre -og da kan det ofte være at et av de numrene er til den datteren eller den sønnen vi leter etter.

Noe så enkelt som å opprette nyhetsvarsler på google ga oss et viktig gjennombrudd. Søkeordet “dhaqan celis” ga oss varselet om at Jasmin Osman på egen hånd hadde lastet opp en video på youtube der hun fortalte om koranskole-oppholdet i Hargeisa. Slik fant vi fram til henne, og det også før noen andre medier.

6 Kildekritikk

Vi forstod tidlig at det å tilby anonymitet til caser var en forutsetning for å få dem i tale. Det gir noen ekstra utfordringer når det gjelder kildekritikk. Anonyme kilder står

ikke på samme måte ansvarlige for sine uttalelser. Derfor må kildekritikken og faktasjekken av anonyme kilder være ekstra god. Våre anonyme kilder fant vi dels gjennom egen graving i sosiale medier, gjennom at caser tipset videre om andre, gjennom kilder i det offentlige hjelpeapparatet, og gjennom tips fra kilder i det somaliske miljøet. Vi hadde god kontroll og systematikk i hvem som kjente hvem, slik at vi ikke risikerte at beskrivelser av hva de hadde opplevd egentlig var annenhånds erfaringer fortalt av andre.

Vi kontrollerte også opplysningene. For eksempel når to på samme skole som ikke kjenner hverandre, forteller om samme piggtråd på muren som omkranset skolen, og om samme sikkerhetsopplegg så øker det troverdigheten. Dette er en del av systematikken som vi pekte på innledningsvis.

At dette var unge mennesker, noen kanskje traumatiserte, gjorde oss ekstra årvåkne. Var vi usikre, så tok vi vekk opplysninger som ikke andre caser kunne bekrefte. Beskrivelsen av forholdene på skolene har vi fra flere caser som er uavhengige av hverandre. Fra skolen i Bosaso har vi hatt kontakt med fire caser. Vi har også research fra lokale kilder. På skolen i Mogadishu har vi snakket med to caser, her har vi i tillegg hatt en medhjelper inne på skolen som ved selvsyn har sett elever som er lenket. Denne personen så også verre og mye "drøyere" ting, men siden vi kun hadde han som kilde på den observasjonen, droppet vi å ta den med.

På nettet verserer det historier om at rektoren i Bosaso står bak dødsfall blant elever på skolen. Vi har vært i kontakt med foreldre til elever som skal ha mistet livet på skolen (ikke norsk-somaliske). Etter en samlet vurdering brukte vi ikke disse opplysningene i reportasjene, fordi vi ikke hadde god nok dokumentasjon.

Generelt kan vi si at vi har droppet saker som vi er ganske sikre på er riktige, men som vi ennå ikke har godt nok kildegrunnlag på (altså nok antall kilder, og som er uavhengige av hverandre, og som har nok kompetanse).

Oppsummert har kildekritikken ført til at vi har droppet flere av de mest oppsiktsvekkende opplysningene. Det er helt vanlig i et graveprosjekt.

Fiksernes troverdighet har også vært et tema for oss. Fiksere i denne delen av verden kan ha lav profesjonalitet og rolleforståelse, og du risikerer at de gjør “alt for penger”. Noen av fikserne har vi ikke møtt og jobbet med selv tidligere, det stiller ekstra strenge krav til at vi går dem etter i sømmene. Internasjonale kollegaers erfaringer med “våre fikserne” var en måte å ettergå seriøsiteten deres på. En annen metode var at vi en gang valgte å bruke dobbelt sett med fikserne og hjelpere, som såvidt vi visste ikke kjente til hverandre. Vi brukte aldri opplysninger som vi kun hadde fra en kilde.

7 Konsekvenser/gjennomslag

Med høstens saker lyktes vi endelig med å sette dagsorden. Reportasjene fikk stort gjennomslag. Dagen etter første reportasje hasteinnkalte Innvandrings- og integreringsminister Sylvi Listhaug fem statsråder til møte for å komme med tiltak.

Tiltak som vurderes, er; Endring av passlov, endring av barnevernlov, innføring av elektronisk grensekontroll som kan hindre at sårbare personer blir tatt med ut av Schengen-området. Flere statsrådet skal ha nye møter om forslag til tiltak.

I skrivende stund er det publisert 148 artikler og debattinnlegg om temaet i NRK og andre medier, ifølge Retriever.

Og kanskje viktigst for oss: Vi vet at mange barn og ungdommer er tatt ut av koranskolene, på grunn av våre reportasjer.

Senest i regjeringserklæringen fra Jeløya, 14. januar, ble koranskole-sakene nevnt under kapitlet som omhandler tiltak mot negativ sosial kontroll: *Barn blir også sendt, mot sin vilje, på skoler i utlandet hvor de utsettes for vold og overgrep.*

8 Etikk

Det ble en stor utfordring å gjennomføre samtidig imøtegåelse. Trusler og forsøk på å gjøre seg utilgjengelige, gjorde denne delen av arbeidet krevende. Et eksempel: rektoren på skolen i Bosaso har vi prøvd å ringe for å konfrontere han med påstander. Han la på røret. Vi har fått oversatt påstandene til somalisk og fysisk fått overlevert dem til ham på koranskolen. Vi har også fått sendt påstandene på en google-lenke til hans mobil (krever at han har smartphone, noe vi ikke vet).

Vi har også delt opp hele dokumentet med påstander som krever samtidig imøtegåelse og sendt det i ni ulike deler til hans mobilnummer på sms. Til slutt fikk vi, etter flere ukers forsøk, endelig tak i han på telefon og fikk overbrakt alle påstander. Vi tok opptak av denne samtalen og øvrige samtaler med personer som hadde rett til samtidig imøtegåelse. Skoleledelsen i Mogadishu nektet å gi mailadresser og telefonnummer til oss. Det måtte vi derfor finne via fiksere. Også her valgte vi å levere påstandene fysisk og via SMS. Til slutt fikk vi tak i ledelsen på telefon.

Sikkerhetssituasjonen gjorde at vi satt uten opptak fra innsiden av skolene. Men vi hadde en youtube-video fra den ene skolen, Al Badrya. Videoen fant vi ved å google navnet på nettet - på somalisk. Den ble viktig. I videoen skryter rektoren av skolen og forteller åpent om lenking av elever som må disiplineres. Etter å ha rådført oss med juridisk avdeling i NRK, valgte vi å bruke videoen på sitatrett.

Hensynene bak sitatretten – å sikre den alminnelige diskusjonsfriheten og sørge for en informert offentlig debatt – gjorde seg gjeldende i en sak som denne som har stor allmenn interesse. Opphavsrett skal ikke kunne brukes for å motvirke en informert offentlig debatt.

9 Spesielle erfaringer

Tilsynelatende skulle ikke dette prosjektet være så vanskelig å hale i land. Det har det vært. Hvorfor?

Å få tilgang til caser har vært meget utfordrende. Det å få ut informasjon om koranskolene har også vært krevende. Kjennskap til somalisk kultur, godt kildenettverk, og mye kildekritikk har gjort det mulig.

Det å sende barn og unge tilbake til Somalia, er omgitt av en taushetskultur i det norsk-somaliske miljøet. Det sier litt at vi etter reportasjene kun har fått to tips fra det somaliske miljøet. Men off record har mange somaliere gitt oss positive tilbakemeldinger. De som har vært kritiske som vi har snakket med, har ikke ønsket å bli intervjuet av oss.

Vi har også hatt en krevende situasjon knyttet til trusler mot en person i materialet vårt, i tillegg til den ene fikseren. Igjen har det vært vanskelig å vurdere alvorlighetsgrad og hvilke tiltak vi skulle gjennomføre.

Vi hadde forventet å bli anklaget for å stigmatisere en allerede utsatt gruppe, norsk-somaliere. Vi hadde også ventet forsøk på å rokke ved troverdigheten av våre funn. Det har i liten grad skjedd.

Før publisering la redaksjonen et godt planlagt løp for oppfølging. Vi hadde intervjuavtaler på plass med forskere, politikere og profiler i det norsk-somaliske miljøet som hadde fått sett deler av materialet. Det bidro til levende og konstruktiv debatt i dagene og ukene etterpå, også i flere andre medier.

Det virker på oss som om vi har lykket i å formidle at overgrep og mishandling av barn og ungdommer ikke skal ties i hjel fordi det skjer blant en gruppe som allerede har store utfordringer. Et overgrep er et overgrep, uansett hvor det skjer, hvem det utføres av og hvem ofrene er.